

2.2.2 Η Στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Διαπολιτισμικό Διάλογο

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση, επικοινωνία και κατανόηση αποτελούν αντικείμενα διεθνούς συνεργασίας εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Ωστόσο, οι έννοιες του «διαλόγου πολιτισμών» και του «διαπολιτισμικού διαλόγου» μόλις πρόσφατα άρχισαν να εμφανίζονται στην πολιτική θεματολογία των διεθνών ιδρυμάτων. Πράγματι, στην Πρώτη Σύνοδο Κορυφής οι Αρχηγοί των Κρατών και Κυβερνήσεων των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης (1993) επιβεβαίωσαν ότι η πολιτιστική πολυμορφία χαρακτηρίζει την πλούσια κληρονομιά της Ευρώπης και ότι η ανοχή αποτελεί εγγύηση μιας ανοιχτής κοινωνίας. Απόρροια αυτής της δήλωσης ήταν η υπογραφή της Σύμβασης-Πλαίσιο για τη Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων (1995) και η Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εναντίον του Ρατσισμού και της Αδιαλλαξίας (ECRI), καθώς και η έναρξη της Εκστρατείας της Ευρωπαϊκής Νεολαίας εναντίον του Ρατσισμού, του Αντισημιτισμού, της Ξενοφοβίας και της Αδιαλλαξίας («Όλοι Διαφορετικοί-Όλοι Ίσοι»).

Ωστόσο, μετά από συνέδρια και ανακοινώσεις που πραγματοποιήθηκαν από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα, μόλις στην Τρίτη Σύνοδο Κορυφής των Αρχηγών και Κυβερνήσεων των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έλαβε χώρα στη Βαρσοβία τον Μάιο του 2005, υποστηρίχθηκε ρητά σε σχέδιο δράσης ο διαπολιτισμικός διάλογος – μαζί με τον πολιτικό και διαθρησκευτικό διάλογο – ως μέσο διασφάλισης ότι η πολυμορφία των ευρωπαϊκών πολιτισμών γίνεται πηγή αμοιβαίου εμπλουτισμού. Η Σύνοδος Κορυφής δεσμεύτηκε επίσης σε ένα νέο διάλογο ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη και τις γειτονικές περιφέρειές τους – τη Νότια Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική Ασία. Έκτοτε, η προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου αποτελεί βασική πολιτική προτεραιότητα για την Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Το επόμενο συνέδριο των αρμόδιων για τις Πολιτιστικές Υποθέσεις Υπουργών (Φάρο, 27-28 Οκτωβρίου 2005) ήταν σταθμός-ορόσημο για την υλοποίηση αυτής της πολιτικής, καθώς η Διακήρυξη του Φάρο περιείχε μια στρατηγική για την ανάπτυξη του διαπολιτισμικού διαλόγου²¹, στο πλαίσιο της γενικότερης πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, της ειρήνης και της σταθερότητας.

Πιο συγκεκριμένα, η στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου χαρακτηρίζεται από τρεις βασικές παραμέτρους: την αξιακή του βάση, την διατομεακή φύση του και τις διαφορετικές γεωγραφικές διαστάσεις του.

²¹ Βλ. Ministerial Conference, *Intercultural Dialogue: The Way Ahead. Faro Declaration on the Council of Europe's Strategy for Developing Intercultural Dialogue*, DGIV/DC-FARO (2005) 8, Council of Europe, Faro 28 Οκτωβρίου 2005.

(α) Η Αξιακή Βάση του Διαπολιτισμικού Διαλόγου

Στο πρώτο μέρος της Διακήρυξης του Φάρο τονίζεται ότι ο διαπολιτισμικός διάλογος δεν είναι ούτε έκφραση αλλά ούτε και οδηγεί σε πολιτιστικό σχετικισμό. Ο διάλογος πρέπει να βασίζεται στις αρχές της οικουμενικότητας και της άρρηκτης ενότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου. Το Συμβούλιο της Ευρώπης απορρίπτει την ιδέα της σύγκρουσης των πολιτισμών και εκφράζει την πεποίθησή του ότι, αντιθέτως, η δέσμευση στη πολιτιστική συνεργασία – με την ευρύτερη έννοια του όρου – και ο διαπολιτισμικός διάλογος θα ωφελήσουν την ειρήνη και τη διεθνή σταθερότητα μακροπρόθεσμα²².

(β) Η Διατομεακή Φύση του Διαπολιτισμικού Διαλόγου

Στο τρίτο μέρος της Διακήρυξης του Φάρο υπογραμμίζονται τα εργαλεία υλοποίησης των βασικών αρχών της. Η πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης για το διαπολιτισμικό διάλογο, επισημαίνεται, δεν αποτελεί «άλλη» μια θεματική, δίπλα στις άλλες υφιστάμενες πολιτικές του. Τουναντίον, η στρατηγική για το διαπολιτισμικό διάλογο θεωρείται διατομεακή και επηρεάζει την ατζέντα όλων ουσιαστικά των πολιτικών πεδίων και θεσμικών οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στην πράξη, ο οργανισμός επιστρατεύει κάθε διαθέσιμο εργαλείο του προς αυτή την κατεύθυνση:

- *Νομικά εργαλεία*, που θέτουν συγκεκριμένους όρους για την αλληλόδραση μεταξύ μειονοτικών πολιτιστικών ταυτοτήτων και πολιτισμών της εκάστοτε πλειοψηφίας, όπως η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων ή ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες.
- *Καταστατικές πράξεις*, όπως οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ή οι εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εναντίον του Ρατσισμού και της Αδιαλλαξίας.
- *Μακροπρόθεσμα Προγράμματα Δράσης*, όπως εκείνα που αφορούν την εκπαίδευση στη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη, την κατάρτιση καθηγητών για τη διαπολιτισμική μάθηση και τη διδασκαλία της ιστορίας, τις διακοινοτικές σχέσεις, το πρόγραμμα για τα επικοινωνιακά εργαλεία των εθνικών προγραμμάτων για τους τσιγγάνους στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ή συγκεκριμένα προγράμματα που διαχειρίζονται το Κέντρο Βορρά-Νότου, το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τις Σύγχρονες Γλώσσες και τα δύο Κέντρα της Ευρωπαϊκής Νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης.
- *Ξεχωριστές πρωτοβουλίες μεγάλης δημοσιότητας*, όπως το υπουργικό συνέδριο του Φάρο (2005), ή το συνέδριο με θέμα *Διάλογος Πολιτισμών και Διαθρησκευ-*

²² Στο ίδιο, σ.3.

τική Συνεργασία (Νόβγκοροντ 2006), η πρωτοβουλία *Διαπολιτισμικός Διάλογος και Αποτροπή Συγκρούσεων* που ξεκίνησε το 2002, την επαύριον της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, και ολοκληρώθηκε το 2006, έχοντας διενεργήσει έρευνα καλών πρακτικών (2005), προωθήσει τις πρωτοβουλίες *Shared Cities & Peace Cradles* και το πιλοτικό σχέδιο *Σεράγεβο: Η Διαπολιτισμική Πόλη του Συμβουλίου της Ευρώπης*, και διοργανώσει εκθέσεις με θέμα *Ιστορίες Διαλόγου* (2003-2005), κοινές πρωτοβουλίες για τη Νεολαία και τον Πολιτισμό, *Συνάντηση Ειδημόνων* (Στρασβούργο, Οκτώβριος 2002), και τρία *Διαπολιτισμικά Φόρουμ* με τις εξής θεματικές: *Επανεξετάζοντας Στερεότυπα: Οικοδομώντας Διαπολιτισμικό και Διαθρησκευτικό Διάλογο* (Σεράγεβο, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, 10-12 Δεκεμβρίου 2003)²³, *Βασικές Αξίες για το Διαπολιτισμικό Διάλογο: Προς μια Ευρώπη όλων των Πολιτών* (Σικελία, 14-17 Νοεμβρίου 2004)²⁴ και *Πρωθώντας το Διαπολιτισμικό Διάλογο μεταξύ των Γενεών* (Βουκουρέστι, 17-18 Μαρτίου 2006)²⁵.

- *Ατομικές δράσεις*, ως μέρος άλλων προγραμμάτων, αλλά απόλυτα σχετικές με την προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου (π.χ. European Language Portfolio).
- *Συνεργασίες με την Ευρωπαϊκή Ένωση*, όπως η πρωτοβουλία των Διαπολιτισμικών Πόλεων (βλ. παρακάτω).
- *Ειδικές δράσεις*, όπως συναντήσεις με εκπροσώπους μη ευρωπαϊκών διεθνών οργανισμών, που συνήθως οδηγούν σε περισσότερο διαρθρωμένα προγράμματα.

Για τη διασφάλιση της συνοχής των ανωτέρω εργαλείων διορίστηκε *Συντονιστής για το Διαπολιτισμικό Διάλογο* (η Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης, Πολιτισμού και Κληρονομιάς, Νεολαίας και Αθλητισμού) και δημιουργήθηκε διυπηρεσιακή Ομάδα για το Διαπολιτισμικό Διάλογο ως πλατφόρμα για την ανταλλαγή πληροφοριών.

(γ) Η Γεωγραφική Διάσταση του Διαπολιτισμικού Διαλόγου

²³ Βλ. Council of Europe (Culture and Cultural Heritage Department), *Intercultural Dialogue and Conflict Prevention Project: 1st Intercultural Forum. (Re)thinking Stereotypes: Constructing Intercultural and Interreligious Dialogue*, Σεράγεβο (Βοσνία και Ερζεγοβίνη), 10-12 Δεκεμβρίου 2003.

²⁴ Βλ. Council of Europe (Culture and Cultural Heritage Department), *Intercultural Dialogue and Conflict Prevention Project: 2nd Intercultural Forum. Core Values for Intercultural Dialogue: Towards a Europe of all Citizens*, Σικελία, 14-17 Νοεμβρίου 2004.

²⁵ Βλ. Council of Europe (Culture and Cultural Heritage Department), *Intercultural Dialogue and Conflict Prevention Project: 3rd Intercultural Forum. Promoting Intercultural Dialogue Between Generations*, Βουκουρέστι, 17-18 Μαρτίου 2006.

²⁶ Βλ. Final Document of the International Conference "Dialogue of Cultures and Inter-Faith

Η στρατηγική του Συμβουλίου της Ευρώπης προσδιορίζει τρία επίπεδα που είναι σημαντικά για μια συνεκτική πολιτική προώθησης του διαπολιτισμικού διαλόγου:

- Διαπολιτισμικός διάλογος μέσα στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, όπως ο διάλογος ανάμεσα σε πλειοψηφικές και μειονοτικές πολιτιστικές ταυτότητες στην ίδια κοινότητα (π.χ. μεταναστευτικές κοινότητες, εθνικές μειονότητες, διαφορετικά θρησκευτικά δόγματα).
- Διαπολιτισμικός διάλογος ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτισμούς σε υπερεθνικό επίπεδο (π.χ. δραστηριότητες διαλόγου σε διεθνή πολιτιστικά προγράμματα, σχέδια διασυνοριακών ανταλλαγών).
- Διαπολιτισμικός διάλογος μεταξύ της Ευρώπης και των γειτονικών της περιφερειών.

(δ) Συνεργασία με άλλους εταίρους

Πράγματι, για την υλοποίηση αυτής της στρατηγικής προκρίθηκε, στο τρίτο μέρος της Διακήρυξης, η σύνταξη της *Λευκής Βίβλου Ολοκληρωμένων Πολιτικών για τη Διαχείριση της Πολιτιστικής Πολυμορφίας μέσω του Διαπολιτισμικού Διαλόγου και της Αποτροπής των Συγκρούσεων* και η δημιουργία νέων εργαλείων σε συνεργασία με διαφορετικούς εταίρους. Η 'Ανοιχτή Πλατφόρμα του Φάρο', που δημιουργήθηκε με την ΟΥΝΕΣΚΟ, δημιουργεί έναν ευέλικτο μηχανισμό συνεργασίας με διεθνείς εταίρους για την ανάπτυξη μιας συντονισμένης και αποτελεσματικής προσέγγισης. Οι διμερείς συμφωνίες που υπογράφηκαν από το Γενικό Γραμματέα του οργανισμού με το Ευρωμεσογειακό Ίδρυμα Anna Lindh για το Διάλογο μεταξύ των Πολιτισμών και με τον Εκπαιδευτικό, Πολιτιστικό και Επιστημονικό Οργανισμό της Αραβικής Ένωσης (ALESCO), παρέχουν στο Συμβούλιο της Ευρώπης την πιθανότητα συμμετοχής σε μια στενότερη συνεργασία με χώρες των νότιων ακτών της Μεσογείου και των άλλων περιφερειών.

Τέλος, το Μάιο του 2006, η Επιτροπή των αρμόδιων για τις Πολιτιστικές Υποθέσεις Υπουργών ξεκίνησε τις διαδικασίες για τη σύνταξη της Λευκής Βίβλου για το Διαπολιτισμικό Διάλογο, ενώ το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα *Διάλογος Πολιτισμών και Διαθρησκευτική Συνεργασία*, η επονομαζόμενη Διακήρυξη του Φόρουμ του Βόλγα υπογράμμισε «τη σημασία των τοπικών και περιφερειακών επιπέδων διακυβέρνησης στη διαχείριση της πολιτιστικής πολυμορφίας και στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου και το θεμελιώδη ρόλο που οι τοπικές/περιφερειακές αρχές, εργαζόμενες στενά με άτομα και ομάδες της κοινωνίας πολιτών, πρέπει να διαδραματίσουν στη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών»²⁶.

²⁶ Βλ. Final Document of the International Conference "Dialogue of Cultures and Inter-Faith Cooperation", *Volga Forum Declaration*, Nizhniy Novgorod, 7-9 Σεπτεμβρίου 2006.

2.2.3 Η Λευκή Βίβλος του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Διαπολιτισμικό Διάλογο

Η ολοκλήρωση της σύνταξης και η δημοσίευση της Λευκής Βίβλου του Συμβουλίου της Ευρώπης για το Διαπολιτισμικό Διάλογο συνιστά την επιτομή της στρατηγικής του οργανισμού στον τομέα της διαχείρισης της πολιτιστικής πολυμορφίας. Η Επιτροπή των Υπουργών το Μάιο του 2006 επεσήμανε ότι η Λευκή Βίβλος θα αναδείξει τον τρόπο προώθησης του διαπολιτισμικού διαλόγου μέσα και μεταξύ των ευρωπαϊκών κοινωνιών αλλά και το διάλογο μεταξύ της Ευρώπης και των γειτονικών περιφερειών της. Η Λευκή Βίβλος καλείται να παρέχει σε πολιτικούς και διοικητικούς αξιωματούχους, σε εκπαιδευτές, στα ΜΜΕ, στις οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, καθώς και στις θρησκευτικές και μεταναστευτικές κοινότητες, στις οργανώσεις νεολαίας και στους κοινωνικούς εταίρους καθοδήγηση πάνω στα αναλυτικά και μεθοδολογικά εργαλεία και κριτήρια για την υλοποίηση των στόχων του διαπολιτισμικού διαλόγου.

2.2.3.1 Η διαδικασία σύνταξης της Λευκής Βίβλου

Μετά την απόφαση των αρμόδιων για τις Πολιτιστικές Υποθέσεις Υπουργών το Μάιο του 2006, ξεκίνησε μια μεγάλης κλίμακας διαβούλευση που διήρκεσε από τον Ιανουάριο έως και τον Ιούνιο του 2007, όπου συμμετείχαν όλες οι σχετικές διαρκείς επιτροπές, μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και του Κογκρέσου των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών και άλλων οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εναντίον του Ρατσισμού και της Αδιαλλαγίας (ECRI), της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων και ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ερωτηματολόγια στάλθηκαν σε όλα τα κράτη-μέλη του οργανισμού, σε μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και του Κογκρέσου των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών, σε εκπροσώπους θρησκευτικών και μεταναστευτικών κοινοτήτων και πολιτιστικών και άλλων ΜΚΟ. Η συνολική διαδικασία υπογράμμισε το έντονο ενδιαφέρον των συμμετεχόντων αλλά και την πεποίθηση ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο πλέον κατάλληλος οργανισμός για μια τέτοια πρωτοβουλία.

2.2.3.2 Τα προβληματικά σημεία του διαπολιτισμικού διαλόγου

Η διαβούλευση που προηγήθηκε της σύνταξης της Λευκής Βίβλου μεταξύ των συμμετεχόντων μερών ανέδειξε έξι κοινούς βασικούς προβληματισμούς²⁷:

²⁷ Βλ. Council of Europe, *White Paper on Intercultural Dialogue. Living Together As Equals in Dignity*. 118th Session of the Committee of Ministers, CM (2008) 30 Final, Στρασβούργο 7 Μαΐου 2008, σ.5.

²⁸ Στο ίδιο, σ.9.

- Τη συνειδητοποίηση της ανεπάρκειας των παλιών προσεγγίσεων για τη διαχείριση της πολιτιστικής πολυμορφίας, αφού τόσο η 'πολυπολιτισμικότητα' όσο και η έμφαση στη διαδικασία 'αφομοίωσης' θεωρήθηκαν ανεπαρκείς για τις σύγχρονες ανάγκες.
- Την αβεβαιότητα και αδυναμία προσδιορισμού της έννοιας 'διαπολιτισμικός διάλογος' στην πράξη.
- Την προσήλωση στις οικουμενικές αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης ως μια μορφή ηθικής πυξίδας στις σύγχρονες πολιτιστικά πολύμορφες κοινωνίες.
- Τη σταθερή προσήλωση στην φυλετική ισότητα ως του μόνου τρόπου συμβίωσης στις σύγχρονες κοινωνίες.
- Την επέκταση των πρακτικών διαπολιτισμικού διαλόγου σε όλους ανεξαιρέτως τους τομείς της κοινωνίας - γειτονιά, εργασιακό περιβάλλον, εκπαιδευτικό σύστημα, κοινωνία πολιτών, νεολαία, ΜΜΕ, τέχνες και πολιτική.
- Τη συγκέντρωση και διάχυση των καλών πρακτικών και εμπειριών.

2.2.3.3 Η έννοια του διαπολιτισμικού διαλόγου

Σε εννοιολογικό επίπεδο, η Λευκή Βίβλος ορίζει το διαπολιτισμικό διάλογο ως «μια διαδικασία που περιλαμβάνει μια ανοιχτή και πλήρους σεβασμού ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα σε άτομα και ομάδες με διαφορετικό εθνικό, πολιτιστικό, θρησκευτικό και γλωσσικό υπόβαθρο και κληρονομιά, στη βάση της αμοιβαίας κατανόησης και σεβασμού»²⁸. Ο διαπολιτισμικός διάλογος προϋποθέτει ελευθερία και ικανότητα έκφρασης, καθώς και προθυμία και δυνατότητα να εισακουσθούν οι απόψεις των άλλων. Ο διαπολιτισμικός διάλογος συνεισφέρει στην πολιτική, κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική ενσωμάτωση και παρέχει συνοχή στις πολιτιστικά διαφορετικές κοινωνίες.

2.2.3.4 Οι συνθήκες ύπαρξης του διαπολιτισμικού διαλόγου

Οι οικουμενικές αξίες που προάγονται από το Συμβούλιο της Ευρώπης θεωρούνται εκ των ουκ άνευ όροι για την επικράτηση του διαπολιτισμικού διαλόγου. Σύμφωνα με τη Λευκή Βίβλο, κανένας διάλογος δεν μπορεί να υπάρξει εάν απουσιάζουν κάποιες από τις ακόλουθες αρχές²⁹:

- Σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.

²⁸ Στο ίδιο, σ.9.

²⁹ Στο ίδιο, σσ.10-12.

- Ίση αξιοπρέπεια και αμοιβαίος σεβασμός.
- Φυλετική ισότητα.
- Άρση των εμποδίων που αποτρέπουν το διαπολιτισμικό διάλογο.

2.2.3.5 Πολιτικές προώθησης του διαπολιτισμικού διαλόγου

Περαιτέρω, η διαδικασία σύνταξης της Λευκής Βίβλου ανέδειξε πέντε βασικές πολιτικές προώθησης του διαπολιτισμικού διαλόγου, οι οποίες μεταξύ τους αλληλοσυμπληρώνονται και προϋποθέτουν τη σύμπραξη όλων των εταίρων. Πιο συγκεκριμένα, ο διαπολιτισμικός διάλογος³⁰:

- Εξαρτάται από τη *δημοκρατική διακυβέρνηση της πολιτιστικής πολυμορφίας*. Ακρογωνιαίος λίθος μιας πολιτικής κουλτούρας που ασπάζεται την πολιτιστική πολυμορφία είναι οι αξίες της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, του κράτους δικαίου, του πλουραλισμού, της ανοχής, των μη διακρίσεων και του αμοιβαίου σεβασμού.
- Προϋποθέτει τη *συμμετοχή και τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη*. Η ιδιότητα του πολίτη, στην ευρύτερη έννοιά της, συνιστά δικαίωμα και ευθύνη συμμετοχής στην πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ζωή και στις δημόσιες υποθέσεις της κοινότητας μαζί με τους 'άλλους'. Αυτό αποτελεί το κλειδί για το διαπολιτισμικό διάλογο, επειδή μας προσκαλεί να σκεφθούμε τους άλλους, όχι στερεοτυπικά ως 'άλλους', αλλά ως συμπολίτες μας. Η δημοκρατική συμμετοχή συμβάλλει έτσι στην κοινωνική συνοχή.
- Απαιτεί την *απόκτηση διαπολιτισμικών ικανοτήτων*. Οι ικανότητες που είναι αναγκαίες για την ύπαρξη του διαπολιτισμικού διαλόγου δεν αποκτώνται αυτόματα: χρειάζεται μάθηση, πρακτική και εξάσκηση καθημερινά. Οι δημόσιες αρχές, οι εκπαιδευτικοί, οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, οι θρησκευτικές κοινότητες, τα ΜΜΕ μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο για την επίτευξη των στόχων για την προαγωγή του διαπολιτισμικού διαλόγου. Εδώ, η διαθεσμική συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, την ΟΥΝΕΣΚΟ και άλλους διεθνείς εταίρους είναι ιδιαίτερως κρίσιμη και χρήσιμη.
- Χρειάζεται *ανοιχτούς χώρους για διάλογο*. Η επιτυχής διαπολιτισμική διακυβέρνηση, σε κάθε επίπεδο, είναι συνάρτηση της δημιουργίας των ανάλογων χώρων: δρόμοι, αγορές, καταστήματα, σπίτια, παιδικοί σταθμοί, σχολεία, πανεπιστήμια, πολιτιστικά και κοινωνικά κέντρα, λέσχες νεολαίας, εκκλησίες, συναγωγές, εργασιακοί χώροι, μουσεία, βιβλιοθήκες, ΜΜΕ κ.α.

³⁰ Στο ίδιο, σσ.13-21.

- Επεκτείνεται στις *διεθνείς σχέσεις*. Η ισχύς των αρχών του διαπολιτισμικού διαλόγου σε διεθνές επίπεδο είναι βασικός όρος για την εμπάθυνση της αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των λαών. Αυτό, άλλωστε, έχει καταδειχθεί περίτρανα στα συμπεράσματα της Τρίτης Συνόδου Κορυφής του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Βαρσοβία το 2005 αλλά και σε μεταγενέστερα κείμενα του οργανισμού.

2.2.3.6 Συστάσεις και πολιτικές κατευθύνσεις για μελλοντικές δράσεις

Στο τελευταίο, ουσιαστικά, τμήμα της Λευκής Βίβλου συγκεντρώνονται όλες εκείνες οι συστάσεις προς τους εμπλεκόμενους φορείς σε καθένα από τα ανωτέρω πέντε πολιτικά πεδία για την ανάληψη της κοινής ευθύνης τους κατά την υλοποίηση των αρχών του διαπολιτισμικού διαλόγου³¹.

(α) Δημοκρατική διακυβέρνηση της πολιτιστικής πολυμορφίας

- Ανάγκη ουδέτερου θεσμικού και νομικού πλαισίου σε εθνικό και τοπικό επίπεδο για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βάσει των αρχών της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.
- Εσωτερική συνοχή μεταξύ των διαφόρων πολιτικών που προωθούν το διαπολιτισμικό διάλογο.
- Ευαισθησία των δημόσιων αρχών στις προσδοκίες ενός πολιτιστικά πολύμορφου πληθυσμού και διασφάλιση ότι η πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες σέβεται τις δίκαιες αξιώσεις και εγγυάται την ανταπόκριση στα αιτήματα όλων των ομάδων της κοινωνίας.
- Σεβασμός στην πολιτιστική πολυμορφία στο πλαίσιο του δημόσιου διαλόγου.
- Ενθάρρυνση των δημόσιων αρχών να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα για τη διευκόλυνση της πρόσβασης των ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε θέσεις ευθύνης, στο πλαίσιο της επαγγελματικής ζωής, των ενώσεων, της πολιτικής και των τοπικών και περιφερειακών αρχών.

(β) Δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και συμμετοχή

- Ενθάρρυνση δημόσιων αρχών και όλων των κοινωνικών δυνάμεων για να αναπτύξουν ένα πλαίσιο διαλόγου μέσω εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και πρακτικών διευθετήσεων, εμπλέκοντας και τις μειονότητες.

³¹ Στο ίδιο, σσ.21-29.

Συγκριτική Επισκόπηση της Μετανάστευσης τις χώρες της Ε.Ε.

Επικ. Καθηγ. Άννα Τριανταφυλλίδου Ακαδ. Έτος 2007-08,
εαρινό εξάμηνο

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Ο νέος χάρτης της μετανάστευσης στην Ευρώπη Νέες
χώρες προέλευσης και νέες χώρες υποδοχής Νέες
μορφές μετανάστευσης

ΟΡΙΣΜΟΙ

ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

[βλ. επίσης βιβλίο Πουλοπούλου, σελ. 49-64]

Ανάλογα με την αιτία μετανάστευσης και τον ηθελημένο ή αναγκαστικό
χαρακτήρα της

- Πολιτικοί πρόσφυγες
- Αιτούντες άσυλο -- άτομα με καθεστώς ανοχής της παραμονής τους
- Αναγκαστική μετανάστευση
 - a. ολόγω ένδειας
 - b. ολόγω περιβαλλοντικών καταστροφών
- Οικονομική μετανάστευση (για καλύτερευση συνθηκών ζωής)

Ερώτημα: είναι δυνατόν να διαχωριστεί πλήρως η οικονομική μετανάστευση από την μετανάστευση για πολιτικούς λόγους; Είναι δυνατό να προσδιοριστεί πότε ένας μετανάστης μετακινείται λόγω ένδειας ή λόγω οικονομικών δυσχερειών (αλλά όχι κατάσταση φτώχειας) – πώς προσδιορίζεται η φτώχεια σε κάθε κοινωνία;

Διάκριση μορφών μετανάστευσης ανάλογα με το χρόνο παραμονής

- ⊗ Μετανάστευση μετεγκατάστασης – μόνιμη (από 1 χρόνο και πάνω)

4. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2009). Ετήσια έκθεση 2008. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, www.nchr.gr.
5. Έμκε-Πουλοπούλου Η. (2007). Η μεταναστευτική πρόκληση. Αθήνα: Παπαζήσης.
6. Ζαϊμάκης Γ. , Καλλινικάκη Θ. 2004. Τοπικός χώρος και πολυπολιτισμικότητα Σάπες Θράκη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
7. Καλλινικάκη Θ. Η «μεταρρύθμιση» στην παιδική προστασία. Στο Μ. Πετμεζίδου και συν. (επιμ.) Κοινωνική μεταρρύθμιση και αλλαγές στο μείγμα «δημόσιου»-«ιδιωτικού» στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, υπό δημοσίευση.
8. Κάτσικας Χ., Πολίτου, Ε. 1999. Τσιγγάνοι, μειονοτικοί, παλιννοστούντες στην ελληνική εκπαίδευση. Εκτός τάξης το διαφορετικό. Αθήνα: Gutenberg.
9. Ματσαγγάνης Μ. (2002). Κοινωνική Πολιτική και Οικογένεια στην Ελλάδα. Στο Λ. Μαράτου-Αλιπράντη (επιμ.) Οικογένειες και Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα. (σ.161- 186). Αθήνα: Gutenberg.
10. Μουσούρου Λ. (2004). Παιδιά παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο σχολείο. Στο Χρ. Μπάγκαβος και Δ. Παπαδοπούλου (επιμ.) Μετανάστευση και ένταξη μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Σελ. 211-245. Αθήνα: Gutenberg.
11. Μουσούρου Λ. (2005). Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική. Αθήνα: Gutenberg.
12. National Statistical Services of Greece (2007). "Greece in figures". Athens: NSSG.
13. Papadopoulos R. (2002). "Refugees home and trauma" In R. Papadopoulos (ed.) Therapeutic care for Refugees. No Place Like Home. London: Tavistock.
14. Townsend P. (2006). Concluding commentary: poverty in the Mediteranean region- applying a human rights strategy. In M. Petmezidou and Chr. Papatheodorou (eds) Poverty & Social Deprivation in the Mediteranean. London: Zed books, pp.374-398.
15. Συνήγορος του Παιδιού (2007). Τέσσερα χρόνια Συνήγορος του Παιδιού στην Ελλάδα Παρεμβάσεις και διαπιστώσεις της Αρχής για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Αθήνα: Συνήγορος.
16. Τσιτσελίκης Κ. και Χριστόπουλος Δ. (1997). Ο εντοπισμός του μειονοτικού φαινομένου στην Ελλάδα από τη νομική επιστήμη και το δίκαιο. Στο: ιδίων (επιμ.) Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών. Αθήνα: Κριτική.
17. Φραγκουδάκη Α. (2008). Η Θράκη αλλάζει: επίμετρο σχόλιο για τις προοπτικές και τα εμπόδια. Στο Θ. Δραγώνα και Α. Φραγκουδάκη (επιμ.) Πρόσθεση όχι αφαίρεση Πολλαπλασιασμός όχι διαίρεση Η μεταρρυθμιστική παρέμβαση στην εκπαίδευση της μειονότητας της Θράκης, σελ. 483-499. Αθήνα: Μεταίχμιο.
18. Ψημμένος Ι. και Σκαμνάκης Χ. (2008). Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία η περίπτωση των γυναικών από την Αλβανία και την Ουκρανία. Αθήνα: Παπαζήσης.

- ⌚ Προσωρινή μετανάστευση: 3-12 μήνες
- ⌚ Κυκλική μετανάστευση: επαναλαμβανόμενες κινήσεις διάρκειας λιγότερο των 3

μηνών η καθεμία

- ⌚ Μετανάστευση της βαλίτσας-Κινητικότητα:
επαναλαμβανόμενα ταξίδια λίγων ημερών ή εβδομάδων
- ⌚ Εποχιακή μετανάστευση (μετακινήσεις διάρκειας έως 6 μηνών ανά έτος)

Ερώτημα: Πρέπει να καλείται μετανάστευση η κυκλική κινητικότητα ή η λεγόμενη μετανάστευση της βαλίτσας;

Διάκριση μορφών μετανάστευσης ανάλογα με το νομικό καθεστώς

Νόμιμοι μετανάστες Παράνομοι μετανάστες / μη κανονικοί / χωρίς χαρτιά / παράτυποι

Μορφές μη κανονικής μετανάστευσης

- Παράνομη είσοδος, διαμονή και εργασία
- Νόμιμη είσοδος, παράνομη διαμονή και εργασία
- Νόμιμη είσοδος και διαμονή, παράνομη εργασία
 - a. οΕργασία χωρίς σύμβαση και ασφάλιση
 - b. οΗ Εργασία χωρίς να υπάρχει το δικαίωμα να εργαστεί ο μετανάστης
- Μετάβαση από καθεστώς νομιμότητας σε παρανομίας και αντίστροφα

Ερώτημα:

Σύνδεση μετανάστευσης και εθνικής ταυτότητας

- ⌚ Παλιννόστηση
 - a. οΕπιστρέφοντες αιτόδημοι
 - b. οΜετανάστευση ομογενών

Η περίπτωση των Ελληνοποντίων, των Aussiedler στη Γερμανία, των Εβραίων της Ρωσίας στο Ισραήλ

Η μετανάστευση στην μεταπολεμική περίοδο

- Τα χαρακτηριστικά αυτής της μετανάστευσης
 - ⌚ Σχετικά μακροπρόθεσμο το μεταναστευτικό

σχέδιο ☉ Οικονομικοί λόγοι ☉ Βιομηχανική ανάπτυξη – έλλειψη/υπερπροσφορά εργατικής δύναμης ☉ Διμερείς κρατικές συμφωνίες ☉ Νόμιμη μετανάστευση ☉ Κορπορατιβιστικός τρόπος οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων: συνδικάτα, εργοδότες, κράτος

Μεταπολεμικές μετακινήσεις στην Ευρώπη:

- 1945-1960 Εθνοτικές μετακινήσεις ως απόρροια του πολέμου
- 1950-1973 Οικονομική μετανάστευση, ανοιχτά σύνορα, βιομηχανική παραγωγή, υψηλή ζήτηση εργατικού δυναμικού, υψηλή προσφορά (φιλοξενούμενοι εργαζόμενοι)
- 1973-1989 Μείωση της ζήτησης, περιορισμός των κινήσεων, μετανάστευση οικογενειών, επενδύσεις σε τομείς υψηλής τεχνολογίας, υπηρεσίες, μείωση της βιομηχανικής παραγωγής ή «μετανάστευση» των ίδιων των βιομηχανιών προς χώρες με φθινό εργατικό δυναμικό
- 1989-2006 αύξηση ροών από Ανατολική και Κεντρική προς Δυτική και Νότια Ευρώπη, επίσης ένταση στο διεθνή χώρο, πόλεμος στο Ιράκ και Αφγανιστάν, έμφαση στην καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης ως θέμα ασφάλειας, αύξηση προσφύγων στις περιοχές αυτές, προβλήματα επιδοτούμενης ανεργίας στις Ευρωπαϊκές χώρες.

Η μετατροπή των χωρών της νότιας Ευρώπης από χώρες προέλευσης σε χώρες υποδοχής μεταναστών

- Ιταλία (υπερβαίνει τα 3 εκατομμύρια νόμιμων μεταναστών το 2005 σε συνολικό πληθυσμό 58 εκατομμύρια)
- Ισπανία (περίπου 4 εκατομμύρια το 2007 νόμιμοι και παράνομοι, συνολικός πληθυσμός 38 εκατομμύρια)
- Πορτογαλία (0.5 εκατομμύρια το 2003, συνολικός πληθυσμός 10 εκατομμύρια)
- Ελλάδα (480,000 άδειες σε ισχύ τον Οκτ.2007, κατ'εκτίμηση 250,000 άδειες σε επεξεργασία για έκδοση/ανανέωση, 150,000 παλιννοστούντες από πρώην Σοβιετική Ένωση, εκτίμηση ότι έχουν εκδοθεί 200,000 Ειδικά Δελτία Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ), σύνολο: 1.1 εκατομμύρια (χωρίς να υπολογίσουμε τους παράτυπους μετανάστες, σε συνολικό πληθυσμό 11 εκατομμύρια)

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νότιων χωρών υποδοχής Έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας ως χώρα υποδοχής Έλλειψη σύνδεσης της εμπειρίας ως χώρας αποστολής με την σημερινή θέση ως χώρα υποδοχής

Πολλές εθνικότητες

Προέλευση από αγροτικές και αστικές περιοχές

Παράτυπη μετανάστευση

Νομιμοποιήσεις

Χαμηλή εξειδίκευση Κατάτμηση της αγοράς εργασίας Απασχόληση στην παραοικονομία Υψηλή δομική ανεργία, ιδιαίτερα νέων και γυναικών Η μετανάστευση βοηθά στην επιβίωση ορισμένων τομέων παραγωγής

Η μετανάστευση εμποδίζει να φτάσουν σε εκρηκτικό σημείο κάποιες δημογραφικές και οικονομικές ανισορροπίες (έλλειψη εργατικού δυναμικού σε κάποιες κατηγορίες επαγγελματών, επιδοτούμενη ανεργία, ακαμψία αγοράς εργασίας και εργαζομένων/ανέργων, παρωχημένες μορφές παραγωγής σε κάποιους τομείς, ελλιπής ανάπτυξη προωθημένων τομέων παραγωγής υψηλής επένδυσης κεφαλαίου)

Εποχιακή μετανάστευση

Κυκλική μετανάστευση

Ασυμμετρία μετανάστευσης των δύο φύλων (π.χ. γυναικεία μετανάστευση από την Ουκρανία, ανδρική μετανάστευση από το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν) Σταδιακή ανάδυση μετανάστευσης οικογενειών μέσω οικογενειακής επανένωσης ή λόγω γεωγραφικής γειτονίας (π.χ. Μαρόκο-Ιταλία, Αλβανία-Ελλάδα ή Αλβανία-Ελλάδα)

Κάποιες ιδιαιτερότητες: Ισπανία και Πορτογαλία: αποικιακό παρελθόν, χώρες που μιλούν Ισπανικά και Πορτογαλικά, ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί, προνομιακό καθεστώς

Τέτοιες ομάδες είναι μάλλον αμελητέες στην Ιταλία (Σομαλοί ή επιστρέφοντες από νότια Αμερική) καθώς και στην Ελλάδα (παλιννοστούντες, ιδιαίτερη κατηγορία)

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Βόρειων και Δυτικών Ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής

Λίγες εθνικότητες

Διασύνδεση με προηγούμενη ιστορία (αποικιοκρατία)

Πρόελευση κυρίως από αγροτικές περιοχές

Νόμιμη μετανάστευση μέσω οικογενειακής επανένωσης Μετανάστευση υψηλής εξειδίκευσης Εποχιακή μετανάστευση στον αγροτικό και τουριστικό τομέα Μικρότερη παραοικονομία Χαμηλότερη δομική ανεργία, υψηλότερο ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού ειδικά στις γυναίκες

Η μετανάστευση εντάσσεται δυναμικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Κεντροανατολικών Ευρωπαϊκών χωρών

Προηγούμενη εμπειρία κεντρικού σχεδιασμού της υποδοχής μεταναστών από άλλες κομμουνιστικές χώρες (π.χ. από Αγκόλα ή Βιετνάμ προς Πολωνία και Ανατολική Γερμανία)
Ανύπαρκτη νόμιμη μετανάστευση ή πολύ περιορισμένη
Ανειδίκευτη και παράτυπη μετανάστευση από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και Ευρασίας

Ύπαρξη ιστορικών μειονοτήτων ίδιας εθνικότητας (π.χ. Ουκρανοί στην Πολωνία)
Αναζωπύρωση του εθνικισμού και πλήρης απειρία (του κράτους και των πολιτών) σε θέματα υποδοχής μεταναστών και διαχείρισης της μετανάστευσης
Οδυνηρή οικονομική μετάβαση από τον κομμουνισμό στο σύστημα του καπιταλισμού
Υψηλά ποσοστά ανεργίας
Υψηλό κόστος ζωής και χαμηλοί μισθοί
Ακαμψία αγοράς εργασίας και αντίθετα αυξημένη ευλιγισία του εργατικού δυναμικού
Αυξημένες εκροές προς Δυτική και Νότια Ευρώπη ως το 2004
Νέο κύμα 2004-2006 προς Μ. Βρετανία, Ιρλανδία, Σουηδία
Έλλειψη εργατικού δυναμικού το 2006 και ύστερα

Δύο έννοιες για την συγκριτική ανάλυση των Ευρωπαϊκών χωρών και της μεταναστευτικής τους εμπειρίας

- ⊙ Γενιές μετανάστευσης
- ⊙ Μεταναστευτικός κύκλος και οι φάσεις του

Ερώτημα: Σε ποια γενιά μετανάστευσης ανήκει η Ελλάδα και σε ποια φάση του μεταναστευτικού κύκλου βρίσκεται;

Νέες μορφές μετανάστευσης (R. King, 2002)

- Έλλειψη διάκρισης μεταξύ εθελούσιας και αναγκαστικής μετανάστευσης (π.χ. περιβαλλοντικές καταστροφές, αδυναμία επιβίωσης)
 - a. ο Εκούσια μετανάστευση για βελτίωση συνθηκών ζωής – καλύτερων ευκαιριών για τον/την ίδιο/α μετανάστη/τρια και τα παιδιά τους
 - b. ο Μετανάστευση λόγω οξείας οικονομικής ανάγκης (π.χ. από πρώην κομμουνιστικές χώρες προς δυτική Ευρώπη)
 - c. ο Μετανάστευση λόγω πείνας, ακραίας φτώχειας, αδυναμίας αντιμετώπισης των βασικών αναγκών του/της μετανάστη/τριας και της οικογένειάς τους
 - d. ο Αναγκαστική μετανάστευση λόγω εμφύλιων συγκρούσεων, περιβαλλοντικών καταστροφών ή πολιτικής καταπίεσης: παράγοντες που εμποδίζουν την συνέχιση της υφιστάμενης παραγωγικής δραστηριότητας ή/και αλλάζουν ριζικά τις

συνθήκες εργασίας και διαβίωσης στη χώρα προέλευσης, υποχρεώνοντας τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν προς κοντινούς ή μακρινούς προορισμούς για να επιβιώσουν

- Έλλειψη διάκρισης μεταξύ εσωτερικής και διεθνούς μετανάστευσης (η περίπτωση της ΕΕ και οι διαβαθμίσεις του δικαιώματος στην ελευθερή διακίνηση και εγκατάσταση)

- a. ο Παράδειγμα 1: μετανάστευση μεταξύ των πρώην Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών η οποία ήταν εσωτερική σε μια χώρα όταν συνέβη αλλά πήρε το χαρακτήρα διεθνούς μετανάστευσης μετά το 1991 και την σύσταση των ανεξάρτητων κρατών της Σλοβενίας, Κροατίας, Σερβίας κ.λ.

- ο Παράδειγμα 2: μετανάστευση ανάμεσα σε περιοχές που ανήκαν στην Σοβιετική Ένωση (π.χ. από το Καζακστάν ή τη Ρωσία προς τις Βαλτικές

Δημοκρατίες) και η οποία μετά το 1991 έγινε και αυτή διεθνής μετανάστευση

- a. ο Παράδειγμα 3: μετανάστευση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. Πρόκειται για διεθνή μετανάστευση αλλά χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης.

- Έλλειψη διάκρισης μεταξύ νόμιμης και παράνομης μετανάστευσης – σύγχυση των δύο φαινομένων, διάφορες μορφές παρανομίας, νομιμοποιήσεις

- ο Διάκριση μεταξύ παράνομης εισόδου και παράνομης διαμονής, νόμιμης εισόδου αλλά κατάχρησης της διάρκειας διαμονής, νόμιμης εισόδου αλλά κατάχρησης του λόγου διαμονής και επομένως παράνομης εργασίας, νόμιμης εισόδου και κατάχρησης της διάρκειας και του σκοπού της διαμονής)

- Έλλειψη διάκρισης μεταξύ μόνιμης μετανάστευσης και προσωρινής κινητικότητας (mobility) (κατηγοριοποίηση που προτείνει η Πολωνή οικονομολόγος Krystyna Iglicka)

- a. ο Η κυκλική μετανάστευση η «μετανάστευση της βαλίτσας»: ως 3 μήνες

- b. ο Η βραχυπρόθεσμη μετανάστευση: 3 έως 12 μήνες

- c. ο Η μακροπρόθεσμη μετανάστευση: 1 χρόνος ή περισσότερο

- d. ο Η μετανάστευση εγκατάστασης: αφορά κυρίως την μετανάστευση/παλιννόστηση ομογενών

- Νέες μορφές κινητικότητας: η μετανάστευση της βαλίτσας, του παζαριού, των λίγων ημερών/εβδομάδων, των λίγων μηνών/προσωρινή που διαρκεί χρόνια, η εποχιακή μετανάστευση (6 μήνες στο χρόνο)

- Το θέμα του ασύλου, το καθεστώς ανθρωπιστικής ανοχής, η ανάγκη αναθεώρησης της έννοιας του πρόσφυγα, η ανάμιξη των δύο κατηγοριών (μεταναστών και δή παρανόμων και προσφύγων/αιτούντων άσυλο) στην πράξη

- Παράνομη μετανάστευση και οργανωμένο έγκλημα: διακίνηση ανθρώπων και εμπορία ανθρώπων. Διάκριση των δύο εννοιών και φαινομένων (βλ. τα πρωτόκολλα του Παλέρμo, ΟΗΕ).

- Η μετανάστευση σε περιόδους κρίσεων οικονομικών και πολιτικών (το παράδειγμα της Αλβανίας το 1991 και το 1997, της Βοσνίας την περίοδο 1993-94, το Αφγανιστάν μετά το 2001, το Ιράκ μετά το 2003)

- Φύλο και μετανάστευση: νέες μορφές γυναικείας μετανάστευσης, οι γυναίκες σαν βασικοί δρώντες στις οικογένειες τους, γυναίκες διαφορετικής ηλικίας, γυναίκες απασχολήσεις στον Δυτικό κόσμο

- ο Η μετανάστευση υψηλής εξειδίκευσης

- ο Η Μπλέ Κάρτα στην Ε.Ε. – άδεια διαμονής με σκοπό την εργασία ισχύουσα σε όλα τα κράτη μέλη (υπό συζήτηση από το 2005, επανέρχεται τον Οκτώβριο του 2007 με σχετικό σχέδιο Ευρωπαϊκής Οδηγίας)

- Η κινητικότητα των νέων: η μετανάστευση για σπουδές ή για προσωπικούς λόγους

ο Η μετανάστευση για σπουδές συχνά οδηγεί σε μετανάστευση υψηλής εξειδίκευσης. Χώρες όπως οι ΗΠΑ αλλά και στην Ευρώπη η Μ.Βρετανία και σε μικρότερο βαθμό η Γερμανία και η Γαλλία επιδιώκουν να κρατήσουν τους αλλοδαπούς φοιτητές μετά τη λήξη των σπουδών τους καθότι αυτοί αποτελούν σημαντικό ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο όχι μόνο για τη χώρα προέλευσης τους αλλά και για τη χώρα εγκατάστασής τους

- Η μετανάστευση της τρίτης ηλικίας, συνταξιούχοι και εισοδηματίες
 - ο Η λεγόμενη μετανάστευση του δειλινού – αφορά κυρίως Βρετανούς και Γερμανούς που εγκαθίστανται στην νότια Ευρώπη (Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα, Κύπρο)

Ενδο και εξω-ευρωπαϊκή μετανάστευση

Μετανάστευση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ

Το δικαίωμα στην ελεύθερη διακίνηση και εγκατάσταση πολύ σημαντικό στοιχείο και για την Ευρωπαϊκή ταυτότητα (μαζί με το Ευρώ)
Οι προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος

Μετανάστευση από χώρες εκτός ΕΕ

Η διεθνής μετανάστευση

Διαφορές μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών (τις είδαμε παραπάνω)

Η συνεχής διεύρυνση της ΕΕ και οι επιπλοκές που παρουσιάζει σε θέματα μεταναστευτικής πολιτικής

Η Ευρώπη των 15 και η ΕΕ 8, τώρα η ΕΕ 2

Μεταβατική περίοδος σε θέματα ελεύθερης διακίνησης και εγκατάστασης σε άλλες χώρες της ΕΕ για τους ΕΕ 8 και τους ΕΕ 2.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2 Η μεταναστευτική εμπειρία της Ελλάδας από την δεκαετία του 1980 ως σήμερα

Μέγεθος και προέλευση μεταναστευτικού πληθυσμού

Με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991, στην Ελλάδα κατοικούσαν 10.260.000 άνθρωποι από τους οποίους 167.000 ήταν ξένοι πολίτες. Σύμφωνα με την απογραφή του Μαρτίου 2001, σήμερα διαμένουν στην Ελλάδα περίπου 11 εκατομμύρια άνθρωποι (10.964.020) από τους οποίους 797.091 είναι αλλοδαποί. Σε αυτούς περιλαμβάνονται 47.000 πολίτες από άλλες χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι προφανές ότι η δημογραφική ανάπτυξη της χώρας κατά την τελευταία δεκαετία οφείλεται εξ ολοκλήρου στην εισροή από τρίτες χώρες ξένων εργαζόμενων και των οικογενειών τους.

Η απογραφή του 2001 δίνει την πληρέστερη μέχρι τώρα εικόνα της μετανάστευσης προς

την Ελλάδα. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν κατά την απογραφή καλύπτουν όχι μόνο τους νόμιμους αλλά και τους παράνομους μετανάστες αφού η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία έκανε ό,τι ήταν δυνατό για να καταγράψει και τους τελευταίους διαβεβαιώνοντας τους ότι σε καμία περίπτωση τα στοιχεία τους δεν θα χρησιμοποιούνταν για εντοπισμό και απέλαση τους από τη χώρα.

Ο ξένος πληθυσμός εντάσσεται στην συντριπτική του πλειοψηφία (περίπου 80%) στο ηλικιακό φάσμα των 15-64 ετών, είναι δηλαδή δυνάμει οικονομικά ενεργός πληθυσμός. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής, 90% των αλλοδαπών εργάζονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας και μόνο 6.5% αυτοαπασχολούνται. Περίπου 25% των μεταναστών απασχολείται στις οικοδομές, 20% στις λεγόμενες 'άλλες υπηρεσίες', συνήθως δηλαδή σε οικιακές εργασίες, φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών, 17.5% στον αγροτικό τομέα και λίγο περισσότερο από το 15% σε τουριστικές και εμπορικές υπηρεσίες.

Από τους 762.000 αλλοδαπούς για τους οποίους έχουμε αναλυτικά στοιχεία από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, οι άνδρες είναι περισσότεροι από τις γυναίκες (415.000 άνδρες έναντι 346.000 γυναικών). Και στα δύο φύλα το ποσοστό εγκατάστασης στην Ελλάδα για λόγους εργασίας είναι πάνω από 50% (54% συνολικά). Ακολουθεί ως δεύτερος σημαντικότερος λόγος εγκατάστασης η οικογενειακή επανένωση (100.000 άτομα περίπου). Τρίτος σημαντικότερος λόγος ο επαναπατρισμός και η παλιννόστηση, τον οποίο δήλωσαν περισσότεροι από 50.000 απογραφέντες.

Η απογραφή περιλαμβάνει και την κατηγορία 'άλλοι λόγοι' (πέρα από εργασία, οικογενειακή επανένωση, επαναπατρισμό/παλιννόστηση, σπουδές και αναζήτηση ασύλου), η οποία αφορά 164.180 άτομα, περίπου ισάριθμα κατανεμημένα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η κατηγορία αυτή συγκεντρώνει δυσανάλογα μεγάλο αριθμό απογραφέντων χωρίς δυστυχώς να έχουμε διαθέσιμα στοιχεία για το είδος των λόγων εγκατάστασης στην Ελλάδα που περιλαμβάνει.

Από τους 762.000 καταγεγραμμένους αλλοδαπούς περισσότεροι από τους μισούς (438.000, 57% του συνόλου) είναι Αλβανοί πολίτες. Οι περισσότεροι από εκείνους (240.000 ή 54%) δήλωσαν ότι ήρθαν στην Ελλάδα για να εργαστούν, περίπου 70.000 (15%) ήρθαν στη χώρα για οικογενειακή επανένωση και περισσότεροι από 10.000 (2.3%) ως παλιννοστούντες. Περίπου 1/3 των Αλβανών εργάζονται στις οικοδομές και 20% στον αγροτικό τομέα.

Δεύτερη πολυπληθέστερη ομάδα (με πολύ μεγάλη διαφορά από την πρώτη), είναι οι Βούλγαροι με 35.000 καταγεγραμμένους από τους οποίους η μεγάλη πλειοψηφία (περισσότερα από 27.000 άτομα) δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα για λόγους εργασίας. Ένα τρίτο των Βούλγαρων πολιτών εργάζεται στον αγροτικό τομέα ενώ άλλο ένα τρίτο περίπου (29%) στις οικιακές και άλλες υπηρεσίες.

Μετά την Βουλγαρία ακολουθούν κατά σειρά μεγέθους οι ακόλουθες εθνικότητες: Γεωργία, Ρουμανία (με περίπου 20.000 άτομα η καθεμία), Ρωσική Ομοσπονδία (17.500), Ουκρανία, Πακιστάν και Ινδία (με λίγο περισσότερους από 10.000 εγγεγραμμένους η καθεμία). Επίσης μεταξύ των νέων κρατών μελών της Ε.Ε. (μετά το 2004) οι Κύπριοι αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα (17.000 άτομα περίπου) ακολουθούμενοι από τους Πολωνούς (13.000).

Μεταξύ των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών που ανήκουν στην Ε.Ε., σημειώνουμε τους Γερμανούς και Βρετανούς με 13.000 και 12.000 άτομα αντίστοιχα. Μεταξύ των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών που δεν είναι μέλη της Ε.Ε. οι πολίτες των ΗΠΑ αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα με 20.000 περίπου άτομα. Είναι βεβαίως πιθανό

¹ Βλ. www.statistics.gr ² Από τους 51.694 αλλοδαπούς που δήλωσαν ως λόγο εγκατάστασης την παλιννόστηση πάνω από 15.000 προέρχονται από δυτικές χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, ο Καναδάς και η Γερμανία. Επίσης περίπου 12.000 είναι Αλβανοί πολίτες, 5.000 είναι Γεωργιανοί, 5.000 από τη Ρωσική Ομοσπονδία, 2.500 από την Τουρκία, 2.300 από την ΠΓΔΜ και 1.000 από το Καζακστάν.

κάποιοι από τους Αμερικανούς ή Γερμανούς πολίτες να είναι ελληνικής καταγωγής. Είναι είτε μετανάστες πρώτης γενεάς που επέστρεψαν στην Ελλάδα μετά την συνταξιοδότηση τους είτε απόγονοι ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία ή τις ΗΠΑ που επέστρεψαν στην χώρα είτε μόνοι τους είτε με την οικογένεια τους (γονείς, αδέρφια).

Πίνακας 1: Αλλοδαποί που διαμένουν στην Ελλάδα, κατά χώρα προέλευσης (στοιχεία στρογγυλοποιημένα στην πλησιέστερη χιλιάδα)

Χώρα προέλευσης*	Αριθμός μεταναστών
Σύνολο	762.000
Αναπτυσσόμενες χώρες εκτός Ε.Ε.	
Αλβανία	438.000
Βουλγαρία	35.000
Γεωργία	23.000
Ρουμανία	22.000
Ρωσία	17.000
Ουκρανία	14.000
Πακιστάν	11.000
Αρμενία	8.000
Τουρκία	8.000
Ινδία	7.000
Ιράκ	7.000
Αίγυπτος	7.000
Μόλδοβα	6.000
Φιλιππίνες	6.000
Μπανγκλαντές	5.000
Συρία	5.000
Ανεπτυγμένες χώρες εκτός Ε.Ε.	
Αυστραλία	9.000
Καναδάς	6.000
ΗΠΑ	18.000

Χώρες μέλη Ε.Ε. πρό 2004	47.000
Ηνωμένο Βασίλειο	13.000
Γερμανία	12.000
Ιταλία	6.000
Γαλλία	5.000
Χώρες μέλη Ε.Ε. μετά το 2004	
Κύπρος	17.000
Πολωνία	13.000

* Αναφέρουμε ξεχωριστά τις χώρες με τουλάχιστον 5.000 άτομα καταγεγραμμένα στην απογραφή.
 Πηγή: Στοιχεία προσαρμοσμένα από την εθνική απογραφή του 2001, Πίνακας 3,
www.statistics.gr

Άννα Τριανταφυλλίδου, Συγκριτική Επισκόπηση Μεταναστευσης στις χώρες της ΕΕ, Σημειώσεις / 9
 Πέρα από τους μετανάστες που είναι πολίτες τρίτων χωρών, θεωρούμε κατ'ουσία, αν και όχι κατά τον τύπο, μετανάστες και τους Έλληνες ομογενείς που παλιννόστησαν στην Ελλάδα από τις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες κατά την δεκαετία του 1990. Σύμφωνα με την ειδική απογραφή της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού (ΓΓΑΑ), στις αρχές του 2000 κατοικούσαν στην Ελλάδα 152.204 μετανάστες ελληνικής καταγωγής από τους οποίους 80.000 προέρχονταν από τη Γεωργία, 31.000 από το Καζακστάν, 23.000 από τη Ρωσία και περίπου 9.000 από την Αρμενία.

Παραμένει ασαφές πόσοι από τους Αλβανούς πολίτες ελληνικής καταγωγής (Βορειοηπειρώτες) είχαν πολιτογραφηθεί ως Έλληνες ήδη πριν την απογραφή του 2001 και έτσι δεν εμφανίζονται ούτε ως αλλοδαπός πληθυσμός ούτε στα στοιχεία της ΓΓΑΑ. Υπολογίζεται, αν και δεν υπάρχουν ακριβή και έγκυρα σχετικά στοιχεία, ότι 100.000 έως 200.000 Αλβανοί πολίτες ελληνικής εθνικότητας διαμένουν στην Ελλάδα και διαθέτουν Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς (ΕΔΤΟ) που εκδίδεται από τα τοπικά αστυνομικά τμήματα.

Πίνακας 2: Ομογενείς

Χώρα προέλευσης		Υποσύνολο	Σύνολο
Αλβανία	100.000	100.000	252.000
Γεωργία	80.000	152.000	
Καζακστάν 31.000			
Ρωσία 23.000			
Αρμενία 9.000			